

Що спонукало Юрія Львовича прийняти королівський титул, годі напевно сказати. Можливо, що, злучивши в своїх руках галицькі та волинські землі та маючи верховну владу над поліськими князями, бажав королівським титулом позначити своє становище володаря цілого Західної Русі та навязати до традиції, переказаної дідом, королем Данилом. Може пішов за прикладом західних сусідів Перемислава II, й Вячеслава II, що коронувалися на польських королів. Може також хотів цим титулом позначити незалежність від ханів Золотої Орди, що в другім десятилітті XIV-го ст. вели завзяті бої між собою, тому не мали спромоги обстоювати своїх претенсій до верховодства над галицько-волинською державою. Тому, що печать має латинський напис, значить служила до печатання грамот, призначених для західно-європейських відборців. Не маємо певності, чи Юрій уживав королівського титулу також унутрі своєї держави та в дипломатичних взаєминах із східними частинами Русі. В кожному разі немає яких підстав додгadуватися, що прийняття королівського титулу було наслідком переговорів Юрія з папою римським та папинів у справі церковної унії.

Однакосно з перебранням галицького престола Юрієм I. Холм знову перестав бути княжою столицею і холмська волость відступила в тінь. Де резидував Юрій, джерела не згадують. Зображення лицаря на коні із списом і трикутним щитом на печаті Юрія було гербом Володимира Волинського, тому можна додгadуватися, що князь вибрав це місто за свою столицю. Однакає таке зображення стрічаємо на печатах мазовецьких та деяких західно-європейських князів, значить, воно не доконче мусило означати герб столиці, але могло мати звичаєве значення. Автім, якби там не було за Юрія, його потомки й наслідники пересиджували постійно у Володимирі, що оставав столицею цілої галицько-волинської держави до самого кінця її політичної самостійності. Зростаюче значення р. Буга, як головного торговельного шляху до балтійського побережжя і положення в самім осередку держави дали Володимирові Волинському перевагу над всіми іншими попереднimi княжими столицями. В звязку з цим назви: Волинь, волинська земля наїдають ширшого як досі значення та, як бачимо в літературних пам'ятках з XIV-го ст., вживаються на означення цілої галицько-волинської держави.

90

Взаємини із сусідами. *Про взаємини Юрія I. із сусідними державами маємо скупі відомості. Литва після заколоту по смерті Тройдена починає в останніх роках XIII-го ст. успокоюватися та знову обединюватися під управою Вітенеса з нового великокняжого роду, який відтак виступатиме під назвою династії Гедиміна. Поміч, прислані Юрієві для оборони Люблина, показує, що відносини між галицько-волинським королем і великим князем литовським були приятні. Участь татарів у цій же обороні свідчить, що Юрій зумів добути собі прихильність та поперта також і з боку Золотої Орди. Нагло вимерла роду Перемислів та угорська підмога промостили Юрієвому шуринові Володиславові Локтікові дорогу до польського престола, забезпечуючи через це галицько-волинській державі спокій на західній границі. Родинні звязки Романовичів із мазовецькими князями Юрій змінив новим вузлом, видаючи ок. 1304 р. дочку-одиншуку Марію за со-хачівсько-череського князя Тройдена; найдавніший син з цього подружжя Болеслав-Юрій, буде відтак останнім самостійним володарем галицько-волинської держави. З Німецьким Орденом відновив заключений батьком союз; цей союз мав радше господарське ніж політичне значення, бо влегнував купцям галицько-волинських міст торговельні взаємини з Торунем та балтійськими областями. Про події на Угорщині розкажемо пізніше.*

Галицька митрополія. *Незвичайно важкою подією за часів володіння Юрія I. було заснування галицької митрополії. Досі ціла територія давньої Русі була під верховною церковною владою київського митрополита. Галицька держава займала вже від середини XII-го ст. таке саме визначене є відокремлене становище серед руських князівств, як на північнім сході суздальська держава. Від злуки Волині з галицькою землею значіння цієї держави зросло ще більше, і в другій половині XIII-го століття вона зайняла, як ми вже зазначували, передове становище на цілім європейськім Сході. Як довго митрополити резидували в Києві, галицько-волинські князі не виявляли змагання творити окрім церковну область у своїй державі. Але вже після великої монгольської навали (1237—1241 р.) митрополити стали все частіше та довше перебувати в Суздальщині, а вкінці митрополит Максим Грек перенісся в р. 1300 разом із своїм крилосом (капіту-*

91

ло) до Володимира над Клязмою на постійний побут. Залежність галицько-волинської церкви від митрополита, що резидував на Судальщині та підлягав впливам тамошніх князів, була для Романовичів небажана, для духовенства дуже невигідна. Тому мабуть уже в 1300 р. Юрій починив старання у царгородського патріарха в справі заснування окремої митрополії для своєї держави. Ці старання увінчалися успіхом; в 1303 р. патріарх Атаназій створив нову митрополію з осідком у Галичі. До неї приділено єпископства: володимирсько-волинське, перемисльське, луцьке, туровське і холмське, отже разом із митрополітальною галицькою, вона мала шість єпархій і охоплювала цілу територію галицько-волинської держави разом із залежним політично від Романовичів поліськими князівствами. Першим митрополитом став Нифонт; на жаль, крім імені, нічого близче про нього не знаємо. Він швидко помер і вже в 1305 р. патріарх висвятив нового галицького митрополита Петра, засновника та ігумена монастиря св. Спаса над р. Ратно, лівою притокою Буга (С. від Белза). Була це місцева людина, українець, з баґачного, мабуть боярського роду, коли спромігся вивінувати монастир із власних засобів. Крім великої побожності визначався незвичайним малирським хистом. Коли митрополит Максим об'їздив західно-українські єпархії, ігумен Петро жертвував йому ікону преси. Богородиці власної роботи. Незабаром після його висвячення прийшла відомість до Царгороду про смерть київсько-сузальського митрополита Максима; тому патріарх поставив Петра також і на київську катедру, зробивши його таким чином митрополитом цілої Русі. Це сталося на підставі довших переговорів з королем Юрієм і мабуть за його згодою; тому Петро цілих півтора року мусив сидіти в Царгороді.

Угорські справи; смерть Юрія. На Угорщині цілі два перші десятиліття XIV-го століття велася завжитня боротьба за королівський престол. В 1301 р. вимерла династія Арпадів, і по спадщині простигнули руки Карло Роберт з неаполітанської галузі франгузького роду Анж'є та чеський королевич Вічеслав з роду Перемислів, бо оба були, перший через бабку, другий через пррабаку, посвячені з Арпадами. Вічеслав, перебираючи після смерті батька Вічеслава II. в 1305 р. чеський та польський престоли, зрікся своїх прав до Угор-

шини в користь свояка — баварського князя Оттона. Однак князеві не пощастило; він попав у руки семигородського воєводи, що всадив його до вязниці. Видіставши звідти, Оттон втік до галицько-волинського короля, що був його вуйком, а цей поміг йому дістатися через Шлезьк до Баварії. Та заколот на Угорщині не вдавав. Під кінець 1314 р. на чолі противників Карла Роберта ставун палатин Конрас, до якого пристало кілька вельмож з північної Угорщини. Між ними відігравав передову роль Петро Гальсечі, званій Петеню, що мав просторі маєтності на Словаччині та заразом був наджунаном земплинської та ужоцької столиць. Щоб дістати підмогу із заграниці, заговорники рішили запросити на угорський престол „руського князя“ і вислали до нього Петену з посольством. Це сталося очевидно ще в 1314 р. перед отвертим вибухом повстання. Про дальший хід справи довідуючися з угорських джерел лише це, що сподівана поміч з Русі не прийшла і Карлові Робертові повелось здійснити повстання (1316 р.). Вважаємо за річ зовсім певну, що руським князем, до якого Петена їздив із посольством, був ніхто інший, як саме Юрій Львович; його мати Констанція була дочкою Бела IV., має проте до угорського престола близкі права ніж всі інші претенденти. Юрій мабуть згадувався, бо в противіні разі заговорники були б винуками іншого кандидата. Однака серед приготувань до походу, з початком 1315 р., заскоцила його смерть.

Одна лиш обставина перечить такому з'ясованню справи. Польський літописець Ян Длугош, що писав під кінець XV-го ст., під час під 1308 р. вістку про смерть Енфемії, дочки київсько-лещицького князя Казимира, та її чоловіка, руського князя Юрія, зазначаючи, що цей народився, хрестився й умер на день свого патрона 21. (відстів 23.) квітня. Але читаючи уважно відносний уступ, бачимо, що головною справою, яку автор хотів переказати читачам, була смерть польської княжни та що лише при цій нагоді згадав також, на підставі якогось українського літопису, про смерть її чоловіка, кладучи напис на дату дня. Автім знаємо, що в Длугоша дуже часто трояплюються доволі великі хронологічні помилки, особливо при датуванні подій з історії східних країв; напр. під 1307 р. підає вістку про смерть литовського князя Гедиміна, який помер щойно взимі 1341/42 р. На довше життя та володіння Юрія вказують дати грамот, виданих його

синами-наслідниками. Перш за все грамота з 1316 р., якою відновили союз своїх попередників із Німецьким Орденом. Такі обнови союзних умов звичайно відбувалися негайно після переміни осіб на престолах союзних держав; тому годі пропустити, щоб наслідники Юрія цілих вісім літ проволікали затвердження умови заключеної між їх дідом і батьком та Орденом. Відтак грамоти князя Андрея з 1320 року, якими потвердив торунським і краківським купцям торговельні права, які надав йм його батько; тут знову прийшло б спітатися, чому це сталося так пізно, аж 12 літ після смерті Юрія! Тому, приймаючи подану Длугошем дату дня за правдиву та беручи на увагу попереду передказаний події на Угорщині, приходиться визначити дату смерті Юрія Львовича на 23 квітня 1315 р. Треба згадати, що джерела вислалияютъ його володіння, як добу трип'ятого мира то розцвіту добробуту, добу, що в прирівнянні до відносин, які настали пізніше, була немов золотим віком.

7. Андрій і Лев II.

Взаємини з Польщею. Володіння обох синів та наслідників короля Юрія I. — це для новочасного історика беззречно найтемніша сторінка минулого галицько-волинської держави. Три виставлені ними грамоти та відрівні, короткі вістки у трьох інших документах — ось і всі джерела про них, які заховалися до наших часів. Тому про судільне зображення їхньої діяльності не може бути мови. Першу вістку про них находимо в умові Володислава Локтика з 27 червня 1315 р. про оборонний союз з володарями Данії, Швеції й Норвегії проти брандербурзьких маркграфів. В цій грамоті польський князь зобов'язується виконати попередно обговорені постанови та прирікає в імені угорського короля, інших польських князів та в імені своїх сестрінків, руських князів, що вони всі дотримають згаданих постанов. З цього бачимо, що Андрій та Лев II. були тоді володарями галицько-волинської держави, значить, їхній батько вже тоді не жив. В найближчих роках бранденбурзький маркграф Вальдемар двократно наїздив на Великопольщу. Знаючи, що скандинацькі володарі не могли польському князеві прислати в той час жадної підмоги, треба догадуватися, що інші союзники, між ними й оба Юрієвичі, ретельно сповнили свій обов'язок, коли Вальдемарові не

лише не повелося відібрести Великопольщі від Локтика, але й узагалі осiąгнути якихнебудь добутків. Відтак з листа вроцлавської капітули до папи довідємося ще, що галицько-волинське військо брало участь у війні польського короля проти глобівських князів в 1321 р. і попустошило Шлеськ. Тому не дивota, що Володислав Локтик присвятив своїм сестрінкам дуже теплу згадку в листі до папи, писаним після їхньої смерті.

Союз із Німецьким Орденом. Зараз у початках правління Андрія і Льва II. приходило до Володимира Волинського посольство від великого майстра Німецького Ордену Карла Трірського. На чолі посольства стояв гравденцький комтур, граф Сіегард із Шварцбургу, свояк Юрієвичів, мабуть онук однієї з дочок короля Данила, тобто їхній тіточно-тіточний брат. Метою посольства було відновлення союзу, що існував між попередніми галицько-волинськими князями та Німецьким Орденом. Вислідом ведених у Володимири переговорів була грамота, виставлена 9 серпня 1316 р. спільно Андрієм та Львом II., яка десі переходила в архів в Кенігсберзі. В цій грамоті князі покликуються на точки умови, докладно списаної в актах гр. Сіегарда, (які на жаль затратилися), обов'язуються воронини землі Ордену не лише від татарів, якщо дізнаються про їхні ворожі наміри, але й від кожного наїзника. Очевидно, німецькі посли виставили подібну грамоту з приреченням оборони галицько-волинської держави. Значить, договорні сторони заключили між собою оборонний союз, що забезпечував незайманість їхніх територій. Почин до цього, як бачимо, вийшов від Німецького Ордену, що тоді провадив завзяту боротьбу з Литвою, бажаючи заволодіти Жмуддю. Проте можна догадуватися, що союз був звернений у першу чергу проти Литви, про татарів згадано в грамоті лише про око, як про можливих союзників Литви. Замічуємо, що союз Юрієвичів з німецькими лицарями не суперечив їхнім призвінним взаєминам з Володиславом Локтиком, бо відносини між польським князем та Орденом тоді ще не були ворожі.

Торговельні справи. У звязку з союзом Юрієвичів із Німецьким Орденом стойть привілей з 27. серпня 1320 р., виставлений князем Андрієм громадянам міста Торуня. Тут князь зазначає своє змагання, щоб

уся чужі купці на Русі користувалися цими самими правами, які мали за володіння його батька, обіцює торунським громадянам, які привозять сукно та інші товари, що його митники не будуть побирати від них оплат у товарах, запоручує їм безпеку осіб та майна й заявляє, що за кожний денар, неправо від них побраний, дістануть два деяни пари відшкодування. Цього самого року й для виставив також краківським купцям привілей, в якім піверджує всі права, якими користувалися за володіння батька, забезпечуючи їм незайманість осіб та майна та обнижує оплату, побирачу у Володимира Волинського, з трьох грошей від штуки худоби на одній гріш. Таким чином володимирський князь забезпечив нормальній розвиток торговлі на обох головних шляхах, що вели до Західної Європи: один провадив з Володимира через Чернівці, південну Холмщину і Сандомир до Кракова, другий водний від Бугом через Нарову та Вислу до Торуни, відтак на побережжя Балтійського Моря.

Як бачимо, грамоту для Німецького Ордену виставили оба Юріївичі спільно, грамоти для торунських і краківських купців лише сам Андрій, титулюючи себе „князем Володимирієм і паном Русі”. З цього внесок, що оба брати володіли спершу неподільно цілкою галицько-волинською державою, а відтак, між рр. 1316—1320 поділилися землями: старший Андрій дістав Волинь, молодшому Льові II. припала Галичина, про яку в титулі Андрія немає згадки. Здогад дягих істориків, немов би Лев II. володів луцькою волостю, спирається на легенді про луцького князя Льва та його втечі перед Гедиміном до Брянська; що легенду перевказують деякі литовсько-руські літописи, але вона не має жадної історичної вартості. Варто заважити, що спільна грамота Юріївичів для Німецького Ордену не є безумовним доказом початкового спільноговолодіння цілою державою, бо деякі буvalо й таке, що два або більше князів, які володіли зовсім окремими областями, заключували угоду з чужими володарями одною спільною грамотою.

Папська була. Згадали б іще про булю (лист) папи Івана XXII. з 3 лютого 1317 р., в якій папа закликає „руських князів”, щоб відреклися „блудної науки схизматицької віри” та разом із народами, що підлягають їхній владі, перейшли на лоно римської церкви. Не знаємо,

що спонукало папу до вислання цієї відозви до Юрієвичів: чи вчинив це з нашепту їхнього вуйка Володислава Локтика, чи виключно з власного почину, бажаючи прославити своє ім'я придбаннями релігійної пропаганди. Це останнє мабуть близче до правди, бо папа вислав одночасно таку саму булю і до литовського великого князя. Але заходи Івана XXII. не нашли у галицько-волинських князів жадного відгомону, бо, як знаємо з пізнішого листу польського короля до папи, оба брати лишилися вірні своїй предківській церкві до самої смерті.

Дати смерти Андрія і Льва II. та обставини, серед яких вони зійшли зі світа, нам невідомі, тому в новочасній історичній літературі можна стінути найрізніші згадки та комбінації про ці справи. Одніокум джерелом, що дає спромогу бодай приблизно означити час смерті Юрієвичів, є тільки згаданий лист Володислава Локтика до Івана XXII., де польський король з жалем доводить папу до відома, що „два останні князі русинів із схизматицького роду, які були для нас немов непоборним щитом проти жорстокого татарського народу, зійшли зі світа”. Як остаточно вдалося ствердити, лист був писаний 21 травня 1323 року, отже смерть Юрієвичів мусила наступити недавно перед цим, тобто в початках 1323 р. Уклад листу вказує, що вони померли або обідва одночасно, або коротко один за одним. Однак лист не дає жадних підстав до відповіді на питання, якою смертю повидали, природною чи насильною, а якщо поглядти в бою, то з яким ворогом боролися. Тому оповідання, що їх отруїли бояри, або що вони згинули у війні з литовським князем Гедиміном, є пустими згадками, що не мають наукової вартості.

8. Болеслав-Юрій II. Тройденович.

Кандидати на престол. Андрій і Лев II. були справді „останніми князями русинів”, як писав Локтик до папи. Вони не лишили по собі синів, на них вимерла мужеська лінія Романовичів, що виникла від Мстислава, сина Ярослава Мудрого. В князівствах Західної України вже здавна вкорінилося переконання, що держава є особистою власністю князя та підлягає цим самим спадковим законам, що й приватне майно, значить, з браку мужеських потомків право до княжого престола мають члени жіночої лінії панівного роду. Отже опорож-

неного галицько-волинського престола стали добиватися князі, яких матері або жінки походили з роду Романовичів. Було їх троє: Болеслав, найстаріший син мазовецького князя Тройдена й Марії, дочки Юрія I, тобто сестрінок померших Юрієвичів; Володислав, син добжинського (куявського) князя Земовита II. й Анастасії сестри Юрія I, тобто тіточний брат Андрея та Льва II.; Любарт, син Гедиміна, зять (муж дочки невідомого імені) Андрія Юрієвича. Болеславові Тройденовичеві вдалося перемогти своїх суперників. Як кажуть співчасні джерела, галицько-волинські бояри та міщанство зустріли його прихильно; на нього згодився також хан Усек, який саме тоді привернув лад Золотій Орді та привів її до давньої могутності. Болеслав відрікся католицької віри, в якій був вихованний, пристав до православної та прибрав ім'я діда по матері, Юрія, від якого виводив свої права до галицько-волинської спадщини. Думка деяких польських істориків (Домбровського, Зайончковського), що Болеслав завдачував свою перемогу виключно підпертю збоку Володислава Локтика та що польський король з підмогою угорського війська виправився у похід на Західно Україну та живосилом посадив Тройденовича на владимирськім престолі, — це довільна комбінація, що спирається на хибним розумінню двох грамот угорського короля Карла Роберта. Автім, Локтик, заїнтий тоді війною на Шлеську, навіть не мав спромоги вмішуватися в галицько-волинські справи. Восени 1324 р. Болеслав-Юрій II. прибув до Владимира Волинського та перебрав управу держави. З недавно віднайденою грамотою його батька Тройдена виходить, що він мав тоді біля 18 літ, отже хибний був згадок багатьох істориків, немов би він був тоді ще малій хлопець і тому кілька початкових років правила за нього боярська рада.

Справа Підлянщина. Багато істориків звязує із смертю Юрієвичів відірвання Підлянщина від галицько-волинської держави та прилучення цієї області до Литви. Ми бачили, що Підлянщина безперервно належало до Русі з віймком хіба коротеньких епізодів у 1214—1219 і 1235—1238 рр., — при чому в останнім триліттю мазовецький князь захопив лише Дорогичинщину. Також знаємо, що воно було воєстю волинських князів, а лише переходово, від 1088 р. до середини XII ст., стало частиною поліського (турково-пинського) наділу. Вкінці

пригадуємо, що Данило, відібраний в 1238 р. Дорогичин від Конрада, прилучив західнє Підлянщина до галицької землі, міжтим, коли східи (Берестейщина) дали залишилось при Волині. Король Юрій I, обєднавши у своїх руках цілу галицько-волинську державу, володів також обома частинами Підлянщина. Пізніше наші відомості про цей край обриваються, аж у привілею для торунських купців, котрого виставлення одні історики кладуть на 1355, інші на 1366 р., литовський князь Кейстут виявляється володарем Дорогичина, Мельника і Берестя. Виходить, що Литва захопила Підлянщина в часі між 1315 р., тобто із смертю Юрія I., та 1355 (згядно 1366) р. Змагання дослідників історії України, Литви й Польщі повертаються до цього, щоб звузити віддалі між обома крайніми датами та по змозі якнайдокладніше визначити час переходу Підлянщина під литовське володіння. Велике баламутство внесло в цю справу оповідання т.зв. ширшої редакції литовсько-руських літописів, що повстала щойно в середині XVI-го ст., про боротьбу литовського князя Гедиміна з волинськими князями і прилучення цілої Волині, а відтак і Кіївщини, до Литви. Хоч майже всі історики признали, що це оповідання суперечить цілому рядові фактів, відомих з різних інших, багато певніших джерел, що власне тому є довільною комбінацією автора ширшої редакції згаданих літописів, яка не заслуговує на віру, вже ж таки багато з них думає, що бодай ядро оповідання спирається на якусь традицію про війну Гедиміна з галицько-волинською державою, що ця війна велася за Підлянщина та що її вислідом було прилучення Підлянщина до Литви. Лише в докладнішім означеніні часу, коли це сталося, розходяться між собою, бо литовсько-руські літописи не подають хронологічних дат. Одні (Шараневич, Антонович і ін.) висловлюють, що Підлянщина забрала Литва в 1315—1316 рр., причому деякі з них вгадують, що Юрій I. полег у боротьбі з литовцями. Інші (Дашкевич, Режебка і ін.) звязують цю подію із смертю Андрія та Льва II., кладучи її на 1321—1322 рр. і кажуть обом Юрієвичам гинути у війні з Гедиміном. Безпідставність обох тверджень очевидна. Перше є лише довільним і нічим не підpertим здогадом, друге опирається на комбінації оповідання литовсько-руських літописів із здогадною датою смерті Юрієвичів. За нею не лише не стойть жадна звістка із співчасніх джерел, але навпаки, їй суперечить подружжя литовського князя Любarta з дочкою

Андрій Львовича, що припадає приблизно на цей час та свідчить про пріязні взаємини між волинським князем і Гедиміном. Автім про це саме свідчить підмога вислана Юрієвичами в 1321 р. Локтикові проти глогівських князів, якої не дали б, якби ім загрожувала небезпека від Литви. Ще інші історики (Грушевський, Зайончковський) кажуть, що Гедимін захопив Підлящчи в часі меживлади після смерті Юрієвичів та перед приходом Болеслава-Юрія II. в 1323—1324 рр., а саме (як зокрема висвітлює Зайончковський) одночасно з походом Володислава Локтика на Західну Україну та за його згодою. Оба вчені зазначають, що за владіння Тройденовича ця волость вже не належала до галицько-волинської держави, бо серед свідків у грамотах цього князя нема берестейсько-дорогичинських воєводів. Про мінімій похід польського короля на Західну Україну ми вже говорили, як про згадок опертій на непорозуміння. Такого походу зовсім не було. А щодо свідків у грамотах Болеслава-Юрія II., то тут розходиться лише про грамоту з 1335 р., бо лише в ній названо достойників галицько-волинської держави із зазначенням урядів, які виконували. Коли серед названих у ній свідків нема берестейського, зглядно дорогичинського воєводи, то це лише вказує, що в хвилині виставлювання грамоти його не було на книжім дворі, але зовсім не може вважатися за доказ, що Підлящчі тоді вже не належало до галицько-волинської держави. Не названо в грамоті ще й холмського, та й галицького воєводів, а чайке пікто з цього не стане видоти, що також і ці землі не находилися під владою Болеслава-Юрія. Так от бачимо, що Підлящчі не відірвалося від галицько-волинської держави ані в 1315/16 р., ані 1321/22 р., ані в 1323/24 р. Коли це сталося, скажемо пізніше.

Перші умови з Німецьким Орденом.

З обсягу заграницької політики Болеслава-Юрія II. маємо найпевніші відомості про його взаємини з Німецьким Орденом, про які збереглися чотири виставлені ним грамоти. В перший, виставлений в 1325 р. князь обіцяв Орденові дотримати міра й пріязні, як це чинили його предки: король Данило, прадід Лев і „найдорожчий дід” Юрій. По своїй суті це не був акт союзу, хоч би лин оборонного, бо Тройденович не зобовязувався до жадної воєнної помочі німецьким лицарям.

100

рям, лише прирікав стриматися від всього, що могло б нарушити мир та пріязнь; значить, тут ходило лише про збереження строгої нейтральності обох сторін супроти себе. Почин до умов вийшов мабуть від Німецького Ордена. Саме тоді Польща й Литва, досі ворожі собі держави, заключили союз, зміднений подружжям польського королевича Казимира з дочкою Гедиміна Алданою-Анною. Німецький Орден, затривожений цим союзом, пострався, щоб до цього не пристав їй володимирський князь.

Але саме лише запевнення нейтральності не вдовило Німецького Ордена. Незабаром почалися нові переговори з метою сильнішого притягнення Тройденовича до Німецьких Лицарів. Їх провадив цей сам комтур, граф Сіргард із Шварцбурга, що з 1316 р. посередником при заключуванню союзу Юрієвичів з Орденом. Вислідом переговорів була друга грамота Болеслава-Юрія II., виставлена 9 березня 1327 р., що з віймком кількох дрібних стилістичних поправок є дослівним повторенням грамоти Юрієвичів з 1316 р. Дослівна тотожність цих обох грамот не була припадковою. В 1326 р. розгорілася війна між Німецьким Орденом і Володиславом Локтиком, в якій по стороні польського короля ставну також литовський великий князь. Тройденович не хотів втривати у війну, щоб не завести на свій край нападу обох сильних сусідів. Тому дослівне повторення грамоти Юрієвичів було мабуть виразним застереженням, що нова умова є лише відновленням давніх традиційних зв'язків, які його попередників-вуйків візали з німецькими лицарями та що володимирський князь не має наміру брати на себе дальші йдучі обов'язків.

Взаємини з Локтиком.

Супроти Володислава Локтика Болеслав-Юрій II. зберігав становище строгої нейтральності. Це слідно не лише з його здергливості в обох обговорюваних умовах з Німецьким Орденом, але й із листа Івана ХХІІІ. з 16. червня 1327 року, в якім пана, покликуючися на звістку про намір володимирського князя вернутися до римської церкви, визиває польського короля, щоб „батьківським напімненням” спонукав свою до негайногого переведення наміру в діло. Папська столиця повсякчасно була добре поінформована про відносини між володарями поодиноких держав, тому годі припустити, щоб оберталася до Локтика з проханням

101

посередництва в так чутливій справі, якщо б між ним і галицько-волинським князем було щось недоладу. При цій нагоді завважимо, що згодом деяких новочасних істориків, будь-тоби Болеслав-Юрій справді носився з цим наміром та опісля дійсно повернувся до римської церкви, треба вважати за хибний. Тогочасні джерела нічого про таке навернення не згадують, а рішуче суперечити йому лист Бєнидикта XII. до краківського єпископа з 1341 р., де пана, згадуючи про подій, що зайшли у Володимира Волинського, тобто, повбивання купців і книжних слуг, називає їх „вірними”, тобто католиками, а отруєного князя лише „сином вірних родичів”.

Справа митрополії. Володимирський князь пильно дбав про наладнання добрих сусідських взаємин з могутнім литовським великим князем. До наближення обох володарів до себе спонукували перш за все церковні справи. В 1325 р. помер у Москві галицький та заразом кіївсько-суздальський митрополит Петро. Його наслідник на кіївській митрополічій катедрі грек Теогност всікими способами старався не допустити до відокремлення галицької митрополії. Щоб задокументувати свою верховну владу також над західно-українською церквою, приїхав особисто до галицько-волинської держави і в травні 1328 р. поставив двох нових єпископів, галицького й володимирського. Новопоставлений галицький єпископ Федір явився незабаром у Царгороді, висланій туди князем як кандидат на митрополита, але спергійним звітім Теогноста вдалося не допустити до обнови галицької митрополії. В грамоті Болеслава-Юрія II. з 1334 р. Федір назаний галицьким єпископом, а не митрополитом.

Одночасно Теогност почав старання про скасування окремої литовської митрополії, заснованої ок. 1315 р. завдяки старанням Гедиміна. Ця митрополія з осідком у Новгородку охоплювала покищо лише територію Чорної Русі, але Гедимін мав очевидно намір прилучити до неї всі сподівані зайнамчення на Русі. Добру нагоду до здійснення задуманого діла подала Теогностові смерть литовського митрополита Теофіла ок. 1330 р. Вважаючи себе правним наслідником Теофіла, кіївський митрополит виступив з домаганням видачі остатого по його смерті майна, але стрімкався із спротивом Любарту, що бажав забезпечити це майно для нового литовського митрополита. Також і вели-

кому князеві Гедиминові залежало на вдергненю заснованої за його старанням митрополії. Змагання припинилися засіді Теогноста проти поставлення нових митрополітів у Галичі й Новгородку наблизили до себе володарів обох заинтересованих держав. Не маючи великій падії вдергати литовську митрополію з уваги на її невеликий простір, Любарта Гедиминовича ревно підтримував аусилля Болеслава-Юрія II. врітувати бодай галицьку. Старання в цій справі у патріарха примусили Теогноста поїхати до Царгороду, щоб там ім'я протиставитися особисто.

Союз з Литвою. Спільність інтересів на церковній полі довела також до політичного порозуміння між володимирським князем і Гедимином. Зверхніо признання цього порозуміння й союзу було по-дружії Болеслава-Юрія II. з дочкою литовського великого князя Евфемією, званою здрібніло Офкою. Христини Офки, що досі була поганкою, і весілля відбулося в 1331 році, на Польщу на дворі стриг галицько-волинського князя Ванька одруженого із старшою сестрою молодої. Таким чином Болеслав-Юрій виминув прику приєчність прийняття церковне благословенство на подружжя звязок із рук нелюбого митрополита Теогноста, що саме тоді перебував у Володимирі Волинським.

Даліші взаємини з Німецьким Орденом. Наближення володимирського князя до Литви і його подружжя з дочкою Гедиміна ослабило взаємини з Німецьким Орденом. Саме в 1330—1332 рр. війна німецьких лицарів з польсько-литовсько-угорською коаліцією дійшла до найбільшої натури. Німецький Орден був невдоволений із заходів Тройденовича щодо приязні литовського великого князя. Тому його взаємини з Болеславом-Юрієм охололи. Витворився настрій недовіри, стали кружляти різні сплітки та нахлени. Виразною признаком відчуження було те, що новий великий майстер князь Людовік із Бравицвайгу, який у 1330 р. перебрав кермю Німецького Ордену, цілих три роки не робив ніяких спроб, щоб відновити давні умови з галицько-волинським володарем. Щойно коротко перед кінцем речиця заключеного з Польщею перемиря, вислав послів до Володимира Волинського. Дня 11 лютня 1334 р. Болеслав-Юрій виставив нову грамоту, в якій, протестуючи проти

поширюваних наклепів, обновив попередні союзні умови з Німецьким Орденом та вкупі з своїми боярами зобов'язався непохитно дотримувати списаних у них постанов. Переміна осіб, яка незабаром наступила на становиці Великого Майстра, спричинила видання четвертої грамоти, з 20 жовтня 1335 р., укладом та змістом подібно до попередніх. Ці умови не мали більшого політичного значення, бо вкладали на договірників лише обов'язок строгої нейтральності супроти себе. Іхня вага спочивала радише на торговельним полі, а метою було збереження давніх торговельних взаємин, які обом сторонам приносили користі. Добросусідські взаємини з Орденом удержалися до самої смерті Болеслава-Юрія II. З актів процесу польського короля з Німецьким Орденом доведуємося, що в листопаді 1338 р. переїздив через Полоцьк гурт послів і купців від Ордену на Русь. У грамоті Болеслава-Юрія II. з 20 січня 1339 р. між свідками виступає варшавський війт Бартоломій, що був політичний агент Німецьких Лицарів і прийшав до Володимира Волинського мабуть із якими-сь додатковими.

Відносини до Казимира В. Відносини між Польщою та галицько-волинською державою за володіння Локтишевого сина Казимира замітно погіршилися та незабаром стали ворожі. Співчасне польське джерело (Свентокшівський літопис) приносить під 1337 р. коротеньку звістку про спільній наїзд Русі і татарів на Люблинщину і про 12-денноу облогу Любліна, зазначуючи, що лише смерть татарського воїда спонукала наїздників до відвороту. Деякі польські історики стараються доказати, що ця звістка хибно приміщеня під р. 1337, і що вона відноситься до подій, які зайшли щойно після смерті Болеслава-Юрія II. зимою 1340/41 р., та вивиняють, що між Тройденовичем та Казимиром В. царювала згода, що вони все були в добром порозумінні з собою. Однак докази цих істориків зовсім не переконливі і ми не знаходимо ніяких підстав до такого довільного пересування згаданої виправи на Люблин. Автім, інше співчасте джерело подає відомість про ще один напад татарів на Польщу, що відбувся в лютні 1340 р., тобто ще за життя Болеслава-Юрія II. щоб дістатися до польських земель, татарське військо мусило бути в порозумінні з володимирським князем, бо через його територію мусило переходити.

104

Вертаючися до нападу з 1337 р., можемо догадуватися, що спонука до цього вийшла мабуть від Тройденовича, що хотів відискати землю, втрачену своїм іменником-дідом Юрієм I.

Вишгородські умови. Також ще інші події свідчать, що відносини між Болеславом-Юрієм II. та Казимиром В. не були приязні. Загрожений Німецьким Орденом від півночі, чеським королем від заходу і маючи непевних сусідів від сходу (союз з Литвою вже розлюзнивався), Казимир старався за всяку ціну придбати собі сильного та вірного союзника. Таким надійним союзником міг бути лише угорський король Карло Роберт, одружений із його сестрою Єлизаветою. Тому польський король часто гостював на угорськім дворі у Вишгороді (Н. від Буди), де з сестрою та шурином обговорювали важкі політичні справи, укладав з ними різні пляни. Щоб уповні приєднати собі Карла Роберта та його особисті інтереси звязати зі справами Польщі, Казимир склав на зізді у Вишгороді 1335 р. заяву, що на випадок своєї безпомінної смерті передаватиме польський престіл сестрі та її чоловікові і їхнім мужеским потомкам. Практична вартість обітниці була наразі невелика. Польський король вже мав дві дочки та як молода, ледве 25-літня людина міг надіятися на більше потомків. Все ж таки Карло Роберт дуже захопився цією заявою, немов передчуваючи, що з неї вийде велика користь для нього й для його роду.

З цими плянами звязалися незабаром справи галицько-волинської держави. Давній кандидат до володимирського престола, добжинський князь Володислав, стрійний брат Казимира В., мабуть спонуکаний прізвом невдоволеної Тройденовичем частини боярів, явився при кінці червня 1338 р. на вишгородськім дворі. Тут з'ясував угорському королеві хітke становище Болеслава-Юрія II., якого правління викликало загальнє невдоволення в краю, й просив воєнної помочі, щоб прогнати Тройденовича й добути для себе володимирський престіл. За це обіцював стати йому вірним союзником. Одначе Карло Роберт надав справі зовсім інший оборот. Бажаючи збільшити свої вигляди на польську спадщину, задумав виєднати від шуріна призначення своєму родовіму першества перед його доньками та за це заплатити йому виглядами на придбання галицько-волинських земель. На цій підставі прийшло на зізді

105

у Вишгороді, в липні 1339 р., до нової умови. Казимір за-
безпечував Карлові Робертovi та його потомкам наслідство
на польськім престолі, якщо сам не матиме м у ж е с ь к о г о
потомка; Карло Роберт відступав йому в дожivotності
права угорської корони до галицько-волинської держави*)
та зобов'язувався дати воєнну поміч, щоб її завоювати.
Коли задумували воєнний похід, не знаємо; мабуть це
мало статися на випадок сподіваних внутрішніх заколотів
у галицько-волинській державі, або при нагоді смерті
Тройденовича.

Князь і бояри. Про взаємини між Болеславом-Юрієм
П. та його боярами находимо в новочасних історичних працях дуже різноманітні погляди. Одні кажуть, що за володіння останнього володимирського
князя могутність боярства зросла до небувалих досі роз-
мірів, обмежуючи до крайності владу князя; інші широко
розводяться над жорстоким поведінням князя супроти під-
даних, підkreślуючи, що нехтував українцями, вибираючи
собі дорадників з-поміж чужинців, німців і чехів. Деякі
автори говорять одне й друге, не замічуючи різкої супе-
речності між обома осудами. Сторонники тезису про все-
можучість боярів покликаються на те, що в грамотах Бо-
леслава-Юрія П. з 1334 і 1335 рр., виставлених Німець-
кому Орденові, бояри виступають у ролі заручників дотри-
мання перебраних князем зобов'язань. З цього виводять,
що князь не міг нічого запоряджати, ані заключувати
умов із заграницьними володарями без згоди та призволу
боярської ради. Однака розгляд текстів грамот співчасніх
володарів сусідніх держав, прим. Польщі або Угорщини,
показає нас, що там також великоможі часто-густо стають за-
ручниками за свого короля, деколи в багато ріжкій формі
під уграмотах Тройденовича, а володарі зчаста
зазначають, що видгають своє зарядження за призволом та згодою великоможів. А все ж таки, як добре знаємо, Казимір Великий, Карло Роберт і його наслідник Людвік володіли зовсім самостійно та не допускали ніяких обмежень
монаршої влади збоку великоможів. Згадки в грамотах про

*) Пригадуємо, що деякі члени роду Арпадів при різних наго-
дах в XII—XIII. ст. переходово володіли на галицьким престолом; з цього
угорські королі вводили свої мінімі права до галицько-волинської
держави та носили титул „королів Галичини й Володимириї”, що
очевидно, паразіт не мало ніякого практичного значення.

поруку державних достойників за чесне дотримання між-
народних умов та про їхню згоду й дозвіл на видання ко-
ролівського зарядження були тоді загально вживаними
традиційними канцелярськими формулами. За такі самі
формули треба їх вважати також і в згаданих грамотах
Болеслава-Юрія П., тому не слід виводити з них висновків
на дійсний стан відносин.

Про становище боярства супроти князівської влади
в галицько-волинській державі довідуємося з інших дже-
рел. Галицько-Волинський літопис показує нам велику різ-
ницю в відносинах між першою і другою половиною XIII.
століття. В першій половині бояри виступають як рішаль-
ній чинник у всіх важливих державних справах, перш усього при обсаді княжого стола. Це відноситься особливо
до галицького боярства, більшість якого смирніше, про холмське та підляське вважали пічого не чуємо. В другій половині цього століття називати галицькі бояри тратить
навіть значення, на першій плян висувається особа князя.
Переломовою хвилиною було призначення верховної опіки
хана Бату. Санкція, яку Данило і його наслідники діставали
від хана Золотої Орди, робила їх незалежними від боярів.
Завдяки цій санкції та особистим прикметам ума Данило
рядив у своїй державі за останніх 20 літ панування зовсім
самостійно. Володимир Василькович, бажаючи переказати
володимирський престіл стрійному братові, заручився
згодою хана, зовсім не турбуючись апробатою боярів.
Мстислав, накладаючи на берестяні „ловче”, не питав ні-
кого про раду. Все ж таки деякі передказані літописом факти
показують, що князі деколи відбували з боярами наради
та в деяких справах вважали за потрібне рахуватися з їх-
нію думкою. Такий стан тривав до смерті Юрієвичів.
Щойно вимерла мужеської лінії Романовичів і майже дво-
літня меживлада подали боярам добру нагоду захопити
керму в державі. Закликуючи молоденського Тройденовича
на княжий престіл, безперечно думали покористуватися
їого браком досвідом та незнанням місцевих справ, щоб
і далі здержати владу в своїх руках. Але Болеслав-Юрій П.
не хотів бути лялечкою і бажав керувати державою по
своїй волі. Спершу поводився обережно, як ми це відмі-
тили в його заграницькій політиці і старався приєднати собі
гурт прихильників. Окружувався людьми, яким міг заві-
рити, обсаджуючи ними найважливіші уряди. Могли між ними
бути й чужинці, німці й чехи, яккаже співчаснє польське

джерело, але імена свідків у грамотах показують, що місцевий український елемент мав рішальну перевагу, хоч може деякі з них не походили з боярських родів. Передове становище займав Дмитро Дет'яко. Він постійно находився в оточенні князя, в грамотах його ім'я стоїть на першім місці серед світських достойників; належав до родового боярства і мав маєтності в околицях Переяславля.

Міста. Розвиток торгової спричинив зрост добропуту й політичного значення міщанства, особливо купецтва. Крім купців «українців» проживало в містах галицько-волинської держави багато чужинців, серед яких передовою ролю гралі півді, що скupчувалися головно у Володимирі Волинському і у Львові; про них згадує наш літопис. Про заможність деяких з-поміж них свідчить згадка в літописі, що коли Лев Данилович і Войшелк приїхали в 1267 р. до Василька на зізд, німецький купець Мархольд гостив усіх трьох князів у себе піром. Про піклування Болеслава-Юрія II. містами довідомося з його грамоти, виставленої 20 січня 1339 р., якою надав Синокові, що був важкою станицею торговлі з Угорщиною, т. зв. маґдебурзьке право. Це право звільнявало населення міста від данин та чинильби у користь князя і вимагало їх з-під присуду княжих урядників, передаючи управу та судівництво міському війтovі. Цими пільгами хотів князь притягнути до міста ремісників і купців з густо населених країв Середньої Європи і через це оживити промисл і торговлю у своїй державі. Безперечно, крім Синока ще й деякі інші міста дістали таке саме право, але ми про це не знаємо, бо іхні грамоти не переховалися до наших часів. Либонь одна колонізаційна дільність викликала поговір про замінування Тройденовича до чужинців та чужини.

Трагічна смерть. Змінившись своє становище на пре-столі і забезпечивши собі підпору серед прихильної частини боярства й серед міщанства, Болеслав-Юрій II. почав отверту боротьбу з противниками. Швайцарський літописець, подаючи звістку про його смерть, підкреслює, що він „багато літ енергійною рукою провадив керму держави“. Докладніше про це оповідає літопис Траски, добре познаномлене з подіями співчасне польське джерело. Воно доносить, що Тройденович взялив

підданіх у тюрмах, вимушував від них великі оплати, насилував жінок, взагалі поводився самовільно та жорстоко, даючи послух лише чужинецьким дорадникам. Швайцарське та одно чеське джерело додають, що князь спроваджував латинських проповідників та старався насильно викорінювати православну віру і через це викликав ненависть цілого населення проти себе. Заміто, що згадане польське джерело, багато більше до терену подій, ніж говорить нічого про релігійні затій князя. Вже ця обставина робить звістку сумінівою і викликує підозріння, що маємо тут до діла з поширювання в краях Середньої Європи тенденційною легендою, щоб зробити Тройденовича жертвою релігійного фанатизму визнанії православної віри. Крім цього вона сама-собою неимовірна. Болеслав-Юрій II. був, щоправда, вихован в католицькій вірі, але, перебираючи владу в галицько-волинській державі, пристав до православної церкви. Зробив це, очевидно, з політичних причин, але ці самі політичні причини також не дозволяли йому переслідувати православну віру та виявляти змагання до її викорінювання. Була б це дуже нерозумна політика, яка стояла б у різкій суперечності з обережним та поміркованим поведінням князя в багатьох інших справах. Тоді були б незрозумілі його запападні змагання вдергати окрему галицьку митрополію. Автів він сам, як знаємо, лишився членом православної церкви до самої смерті.

Щодо оповідання літопису Траски про поведіння князя супроти підданіх, то очевидно його безгладність оберталася не проти всіх підданіх, ані проти загалу боярів, лише проти ворожої йому боярської партії. За це вороги пімстилися; 7 квітня 1340 р. Болеслав-Юрій II. умер у Володимирі Волинському від отруї. Трагічну смерть князя не треба вважати, як це деякі історики роблять, за вислід солідарного „бунту“ цілого боярства, лише за затію одної і то чисельно слабшої групи. Тому замість підняття зброю і живою силом прогнати з престола нелюбого володаря, як давніми часами часто бувало, хопилися потайного, досі на українських землях зовсім не практикованого способу, скривовання. Навіть після смерті Тройденовича заговорники не повелося використати заколоту й захопити владу в свої руки, бо на чолі держави незабаром стане головний помічник та дорадник отруєного князя.

9. Дмитро Детько.

Похід Казимира В. на Львів. Щоб відомститися за перепуск татарів у лютні 1340 р. та мабуть також за денку участі галицького війська в їхнім пайді на Польщу, Казимир В. вибрався в перших дніх квітня, тобто ще за життя Болеслава-Юрія II. на поєнну виправу. Співчасне джерело зазначує, що забрав із собою лише гарстку війська, значить, не мав наміру добувати городів та завоювати земель, хотів лише попустошити пограничні галицькі області. Тому спрямував свій похід на бічний, мало вживаний шлях через лісову полосу, що простягалася здовж Вислоки й долинами Сяну. Цей шлях був притожий для ненадійних рабункових набігів на пограниччя, бо ліси прикривали рухи війська та влегшували заскочити населення непригодоване до оборони. Щойно вдорозі, мабуть уже на галицькій території, дізнався про смерть володимирського князя. Тому вислав гінця до угорського короля, визиваючи його до спінного наступу, щоб по думці постанов вишгородської умови з минулого року заволодіти галицько-волинською державою. Сам же, бажаючи використати хвилевий безлад і заколот, що настали після отруєння князя, посунувся далі в глибину краю, простуючи на Львів, що, як недавня столиця та важливий торговельний осередок, має чимале політичне значення. На звістку про отруєння князя вибухнули у Львові заворушения, товша кинулася на чужинецьких купців і стала іх грабити, примушуючи їх шукати захисту в укріпленим замку. Коли Казимир у другій половині квітня став під Львовом, чужинці впustили йому до замку та й піддалися йому під опіку. Тут попав королеві в руки княжий скарб, де серед інших дорогоцінностей находилися давні коронні інсигнії (відзнаки) галицьких князів. Була це для Казимира дуже поважна добича з огляду на його плани стати володарем галицько-волинської держави, бо посідання коронних інсигній давало йому, за тодішнім поняттям, перевагу над сподіваними суперниками. Але цей цілій похід був лише хвилевим троїмом без більшого практичного значення. Польський король мусів поспішно відходити зі Львова, щоб галицьке військо не перетяло йому дороги. Відходивши, забрав із собою чужинецьких купців, а львівський замок спалив; видимо не мав жадної

надії втримати город у своїм посіданні; 15 травня бачимо його вже в Кракові.

На звістку про отруєння Болеслава-Юрія II. виправився також його батько, мазовецький князь Тройден, на сумежну з його землею області галицько-волинської держави і завоював західну частину Підлящія, дорогичинську волость. Цей висновок виводимо з недавньо віднайденої грамоти його молодшого сина Земовита з 31 січня 1342 р., в якій цей князь, оділичивши після смерті батька (1341 р.), черський наділ, дає дорогичинському воєводі доручення в справі маєтностей одного монастиря. Значить у Дорогичині урядував тоді воєвода, настановлений мазовецьким князем. Він звався Іван Доброгостич.

Між цим Карло Роберт, діставши зазив від шурина, вислав з початком травня через Карпати угорське військо під проводом палатина Вільгельма Другета. Про перебіг та вислід цього угорського походу не згадує піондерське джерело, тому деякі дослідники думають, що Другет вザгали не переступив границі галицької землі, лише, дізнавшись про поворт Казимира до Польщі, також звернув додому. Якби там не було, мовчанка джерел та дальший розвиток подій показують, що угорський похід не досягнув ніяких більших добутків.

Одне польське джерело (літопис Траски) оповідає, що Казимир В. в червні 1340 р. вдруге виправився на галицьку землю; цим разом провадив із собою велике військо, здобув та спалив кілька городів і, розгромивши галицьку та татарські полки, вернувся додому. Багато новочасних істориків приймає це оповідання за історичну правду. Однаке воно суперечить звісткам переказаним у всіх інших співчасних джерелях, які згадують лише про одну виправу польського короля в 1340 р. та нічого не кажуть про побут татарів у галицькій землі влітку цього року. Автім, Казимир саме в середині червня гостив у себе в Кракові чеських королевичів Карла й Івана Генріха. Згадка про червневий похід польського короля приміщеня в літописі Траски на самім кінці тексту, виглядає на пізнану дописку, а щодо змісту має наскрізь легендарний характер.

Відділення Галичини від Волині.

Кандидатом до спадщини по Болеславові-Юрієві II. виступив Любарт Гедиминович, котрий, як зять володимирського князя Ан-

друя Юрієвича, мав право лише до волинської землі. Він без перешкод засів на володимирськім престолі мабуть зараз після смерті свого шуріна. Крім властивої Волині володів також Берестейчиною; в битві над р. Стравою 2 лютня 1348 р. володимирські і берестейські полки боролися по боці литовців проти Німецького Ордену. Однакаєж по 1347 р. брак якіхнебудь слідів його володіння в галицькій землі. Тут передове становище зайняв боярин Дмитро Делько, достойник та довірений дорадчика отруєного Тройденовича. Він організував оборону краю перед наїздом польських та угорських військ, він — як зарах побачимо — приключче на поміч татарів, заключити умову з Казимиром Вел., надасть торунським купцям привілей на свободну торговлю у Львові, тобто поводитися як справжній володар галицької держави. Навпаки, цілий цей час (до р. 1347) літовський книжич стойть зовсім остронорів від всіх галицьких справ, ні один із відомих нам історичних фактів не дає підстави до здогаду, немов би Делько був намісником Любарта або був у якійнебудь залежності від нього. Аргументи, що іх деякі історики (Філевич, Грушевський) приводять на доказ, що Любарт в 1340 р. заволодів не лише Волинню, але й Галичину, непереконливі і не витримують історичної критики. Значить, після смерті Болеслава-Юрія II. галицька земля разом із Холмщиною, але вже без Підляння, відділилася від Волині як окреме політичне тіло. Чи причиною розділу було пробудження давнього надільного парткуляризму, чи нехіт галицького боярства до літовської династії, чи може до цього привів відмінний склад політичних обставин, — годі напевно скажати. Керму в галицькій державі перебрала боярська олгархія, а на її чолі станув Дмитро Делько. Поруч нього видатнішу роль відігравав зразу ще боярин Данило з Острова (мабуть з Ярославців), якого деякі історики хибно звязують із родом князів Остроозьких.

Наступ на Польщу. Наїзди Казимира В., Тройдена й угорського війська весною 1340 р. занепокоїли галицьке боярство. Загарбання галицьких коронних інсигній веліло побоюватися, що польський король захоче коронуватися як галицький володар. Тому Дмитро Делько й Данило з Острова обернулися до хана Золотої Орди з проханням помочій оборони. Казимир В., почувши про це, вислав до Бенедикта XII. благальний лист, проха-

ючи рятунку. Папа у відповідь на татарське посольство, що гостило у нього в серпні 1340 р., старанся вплинути на хана Усбека, щоб не нападав на Польщу апі на Угорщину, та жертвуває своє посередництво при полагоджуванню всіх непорозумінь; одночасно проголосив хрестоносний похід на поміч польському королеві. Однак спроба посередництва не помогла, а хрестоносний похід навіть не зібрається. В другій половині лютня 1341 р. виславні Усбеком татари разом із галицьким військом вдалили на Польщу. Частина облягала Люблін, розпускаючи широко грабункові відділи; один татарський загін загнався аж до Пруса. Головна армія пробувала переправитися через Вислу, мабуть біля Завичості, але Казимир оборони переправу й не пустив ворогів на лівий берег ріки. Дальшу акцію наїздників припинила звістка про несподівану смерть хана Усбека. Татари навантажені добичею спішно вернулись домів, а вслід за ними уступило й галицьке військо.

Становище Делько. Незабаром між польським королем і Дмитром Дельком дійшло до порозуміння замирення. Мир заприягли обі сторони; також налаодилися взаємини з угорським королем. З дими умовами, що іх постанов на жаль не знаємо, вяжеться питання, яке політично-правне становище займав Дмитро Делько в галицькій землі, чи був самостійний, суворений володар, чи лише васаль або намісник, а в цім останнім випадку — чий? Відповідь на перше питання дає його грамота, виставлена торунським купцям зараз після заміршення з Казимиром В., в якій він титулюється: „управителем або старостою руської землі (provizor seu capitaneus terraes Rusiae). Уряд старости був на Русі досі зовсім неизвестний; він повстал у Чехії, а відті поширился в Польщі, частинно також на Угорщині. Старости були начальниками більших областей, в яких в імені короля виконували найвищу адміністраційну, судову й військову владу. Значить, Дмитро Делько не був самостійний галицький князь, як боярин-самозванець Володислав Кормиличич перший половина XIII. в., лише намісник. Тяжче відповісти на питання — чий? Тут могли би входити в рахубу три володарі: Любарт, Казимир Вел. і Карло Роберт. Що Любарта тоді не був верховний володар галицької землі, ми вже бачили. Тому лишаються оба інші.

Польські, а навіть деякі російські (Андріяшев, Іло-

вайський) й українські (Милькович, О. Терлецький) історики обстоюють, що Детко в умові з Казимиром В. призначав верховну владу польського короля і був його намісником⁴⁾. Своє становище спирають головно на: 1) співчасних літописних джерелах; 2) титулaturi Казимира В. в деяких документах; 3) листі польського короля до папи з 1341 р. Однаке при близькім розгляді справи ці підстави показуються зовсім хиткі. Із співчасних літописних джерел лиши одинокий літопис Янка з Чарикова оповідає, що під час походу польського короля на весну 1340 р. „руські князи” (!), вельможі, начальники й решта шляхти добровільно піддалися Казимирові, признаючи його послушно своїм паном⁵⁾. Лишаємо на боці факт, що Янко писав кілька десятиліть пізніше, тому міг подіб з 1340 р. переплутати з фактами з 1349 і 1366 рр., на що вказує незгідність його оповідання з партизанським характером цього походу, як його змальовує зовсім співчасний літопис Траски. Зазначуємо лише, що Янко, оповідаючи відтак про спільній воєнний виступ галицького боярства разом із татарами проти Казимира, попадає в суперечність із попереднім представленням справи. Автів з оповідання польського літописа виходить, що признання боярами верховної влади відбулося перед галицько-татарським наступом на Польщу; як укалися відносини після наступу та яке становище відтак зайняла Детко супроти польського короля, про це зовсім не згадує. Аргумент, що Казимир В. в деяких грамотах, виставлених перед вереснем 1349 р. вживав титул „великого князя Русі”, зовсім відпадає, бо показалося, що всі ці грамоти (числом 7 на всіх 132, виставлених у 1340—1349 рр.) або підроблені, або мають хибні дати. В листі до Венедикта ХІІІ, знанім лише із змісту поданого в були папі до краківського єпископа з 29 червня 1341 р., польський король повідомляв про свою умову з Детком, в якій Детко перебрав на себе деякі зобовязання, за що він, Казимир, присягнув запоручив, що поганить „руському народові його обряди, права і звичаї”; однаке боячися, що такою запорукою не нарушити Божої волі, просив

⁴⁾ Польська історіографія, а особливо публіцистика так сильно переконані про справедливість цієї тези, що всі польські наукові, політичні та культурні інституції гарячною готовилися до маніфестаційного відвіткування в дім 1940 р. 600-ліття „прилучення Галичини до Польщі” і лише вибух війни з Німеччиною перешкодив сповненню цього наміру.

папу звільняти його від зложеної присяги. Брат місяці не позволяє нам на подрібній розбір цього листа. Зазначаємо, що одинокий безумній висновок, який з цього можна зробити це те, що польський король був невдоволений з умовою та хотів її зірвати. Висказ про деякі зобовязання Детка не дає нічого позитивного, а згадка про запоруку обрядів, прав і звичаїв руському народові була лише тактичним прийомом, щоб спонукати папу звільнити від присяги. Що Казимир, коли б павів мав тоді владу в Західній Україні, не думав починати своєї діяльності від насильницького навертання населення на латинську віру, показало його пізніше володіння.

Напінаки, маємо деякі вказівки які доказують повну незалежність галицької землі від польського короля перед осінню 1349 р. Перш за все лист Детка до торунських міщан. На тому, що запрошує купців до обнови торговельних взаємин із Львовом виключно у власнім імені, без по кліку на повноважність від короля, — бо до цього мав би право навіть тоді, якщо був його старостою. Рішальний є спосіб, в який говорить про війну з Казимиром та заключений із ним мир, ані слівцем не згадуючи про признання його верховної влади чи опіки над собою та висловлюючися про польського короля як про чинник йому зовсім рівнорядовий. Відтак титулatura Казимира В. в документах. Якщо умова заключена з Детком призначала б польському королеві хоч би лише ілюзоричні верховні права над галицькою державою, він хіба не занедбав би цього зазначити у своєму титулі; однаке, як ми вже сказали, нема ні одного автентичного документу з часу перед завоюванням в 1349 р., в якім Казимир ужив би титул володаря Русі. Так от аргумент, що ним деякі історики пробували доказати прилучення Галичини до Польщі в 1340 р. обертається саме проти цієї тези. Дуже важкою вказівкою є мандат Казимира, виданий 11 січня 1345 р., де заборонює митникам у всіх підлеглих йому землях побирати від вислицьких міщан якінбудь онлати; тут вичислює пойменно всі ці землі, але про галицьку не згадує. Вкінці є згадки в двох літописах, Меховським та Торунським, які виразно зазначують, що Казимир завоював Русь під кінець 1349 р.

Угорський протекторат.

Так із трьох згаданих патронів Детка лишається лише угорський король. Всі сумніви усуває лист Людовика В.,

сина її наслідника Карла Роберта, до Дмитра Детька з 20. травня 1344. р. Тут угорський король пропоручує „своєму вірному мужеві”, „старості Русинов”, щоб від угорських купців не побирали вищих мит ніж від приїжджих з Польщі або інших країв. І зміст і форма листа показують, що Людовик В. писав його не до рівнорядного собі володаря, але до незалежного від себе чужого достойника, лише до підвладного урядника або васала. Своїм пропорученням король вмішується в діяльну фінансового господарства галицької землі, своє бажання висказує в формі наказу (*datius in mandatis*), а титулу „вірний муж” (*fidelis vir*) вживали в тодішній дипломатії виключно лише у відношенні до урядників та взагалі залежних від себе осіб. Значить, Дмитро Детько був намісником угорського короля. Лист Людовіка так переконливо виришувє справу, що деякі вчені (Абрегам, Пашкевич), бажаючи рітувати позицію польської історіографії, висунули комбінацію, що Детько правив Галичину з раменів обох королів, польського й угорського. Такі винадки подвійного опікунства траплялися, хоч доволі рідко, в історії. Але супроти наведених нами доказів непричастності польського короля в управі галицькою землею, ця нова теорія — це зовсім зайвий і безпідставний здогад.

Як прийшло до призначення галицькими боярами угорського протекторату, можемо вимірювати з укладу тодішніх політичних відносин. Після відходу татарів у надволжанські степи, положення боярської олігархії було доволі непевне. Смерть хана викликала, як звичайно, в Золотій Орді довгий заколот і боротьбу за начальну владу між синами небіжчика. Загрожена одночасно з трьох боків: від Польщі, Угорщини й мабуть також від Любартів. Галичина не могла рахувати на поміч татарів. Не лишалося нічого іншого, як шукати порозуміння з котримсь із противників. Щойно обговорений лист з 1344. р. показує, що бояри вибрали Угорщину. Мабуть заважили тут традиції давніх звязків та угорські виливи, що за часів Льва І., одруженої з угорською королівство, були доволі замітні. Можливо, також і сподівання, що угорський король пошипить боярам більшу ніж інші претенденти свободу в управі. Ціною порозуміння було признання верховної влади угорського короля, а цей знову призначав Дмитра Детька управителем галицької землі в характері свого старости-намісника. Дальший розвиток подій можемо собі уявити

ось як. Договорившися з боярами, Карло Роберт спонукав Казимира В. заключити з Детьком умову про взаємну неагресію. Польський король пристав на це, не бачивши наразі іншого виходу. Його положення під ту пору було також клопотливе. Відперти галицько-татарських військ охоронило, щоправда, Польщу від ворожого наїду й руїни, але не дало йому влади над галицькою землею. Його вігляди на придбання цього краю були з весною 1341. р. менші, ніж перед роком, коли йшов походом на Львів; тоді ще міг рахувати на внутрішній заколот у краю та на угорську поміч, тепер же відносини в галицькій землі наладилися, а на випадок відкінчення пропозиції міра мав би угорське військо проти себе. Крім цього кожної хвиліни загрожувало відновлення війни з Німецьким Орденом.

Плані Казимира В. Все сказане, — очевидно, лише згодаги, бо джерела залишають нас тут без якихнебудь вказівок. Ale ці згодаги дають спромогу якслід зрозуміти дальший розвиток подій. Польський король, вважаючи умову з Детьком за вимушенну, негайно поробив у папи старання про її уневаження, наскільки її в спосіб, який запевнявав йому звільнення від присяги. Одночасно заведений у надіях на придбання галицької землі за поміччю шуринів та отрічений на цього за недотримання вишеградської обітниці, кинувся в обійми суперників угорського короля, чеських Люксембургів, надівшися при їхній допомозі здійснити свої плані. В травні 1339. р. Казимир овдовів. З весною 1341. р. почалися переговори в справі його подружжя з Маргаритою, дочкою чеського короля Івана, а вже в червні Казимир приїхав до Праги на весілля. I хоч наречена кілька днів перед вінчанням умерла, польський король вже після її смерті підписав дуже замітні умови з Люксембургами. Тут прирік призначати чеського короля Івана за рідного батька, а його сина Карла, тоді моравського маркграфа, за брата, й без їхнього відома та згоди не заключувати нового подружжя. Заразом зобов'язався помагати їм проти всіх ворогів. Щодо угорського короля застеріг собі, щоправда, право виступу в його обороні, якщо Люксембурги напали б на Угорщину, але на випадок угорського наїду на землі Люксембургів зобов'язувався поспішити з цілим своїм військом ім на підмогу. Одночасно виставлено грамоти, що містили зобов'язання

Люксембургів, супроти Казимира. Ці грамоти затратилися, але іхній зміст був безсумнівно аналогічний із змістом грамот цідписаних польським королем, тобто Люксембурги зобов'язувалися прийти з цілім своїм військом Казимирові на поміч, якщо угорський король напав би на Польщу. Страння у папи за звільнення від присяги та заключенії Прасі трактати відразу показують, що польський король задумував зірвати умову з Детькою та оружною силою здійснити свої претензії на галицький престіл, навіть тоді, коли б це мало довести до війни з Угорщиною. Однак залишили на Шлеську та швидке прохолодження приязні Люксембургів з цього приводу примусили його відсунути переведення своїх намірів в діло на додіншу пору.

Торговельні справи.

Одинокими слідами діяльності Дмитра Детька як правителя на галицькій землі, що переховалися до наших часів, — це його зазив до торунських міщан ізвістка про обновлення галицької митрополії. Грамота до торунян, виставлена у Львові, не має дати, але зміст, показує, що її зладжено швидко після заключення миру з польським королем, тобто в 1341, або найпізніше з початком 1342. р. Тут Детько подає міщенам Торуни до відома, що його колотинча з Казимиром покінчилася заключенням миру, тому можуть без перешкоди приїздити з крамом до Львова, як і за його попередників. Коли б хто з них хотів тут поселитися на постійний побут, дістане, як досі буvalо, вільне громадянство й інші права за оплатою щорічного чиншу. Вінці зобов'язується винагородити всі шкоди, які потерпіли по смерті останнього князя, наскільки ці шкоди нанесли їм мешканці Львова. З цього бачимо, якувату привилузував новий правитель галицької землі до обнови торговельних взаємин із заграничними краями. Торговельних справ доптикає також вже згадуваний лист Людовика В. до Детька з 20. травня 1344. р., де король жадав, щоб із купцями, які приїжджають з Кониць та взагалі з Угорщиною, поводилися в Галичині так само, як із купцями з Польщі та з інших земель і не вимагали від них більших митних оплат.

Обновлення митрополії.

З документів царгородського патріархату, виставлених у 1347. р. довідуємося про хвилю обновлення галицької митрополії. Попереду ми бачили, що всі змагання Боле-

слава-Юрія II. до нової обсади митрополичної катедри в Галичі розбивалися об затії митрополита Теогноста. В жовтні 1341 р. настали в Царгороді великі переміни. По смерті цісаря Андроніка III. (Молодшого) здова по нім, Анна Савойська, перебрала управу в імені малолітнього сина Івана V. Палеолога. Спираючися на патріарха Івана XIV. Калекаса та інших достойників, рішучо поборювала впливового дорадника свого чоловіка - небіжчика Івана Кантакузена, який хотів заволодіти престолом. Дмитро Детько використав переміну правильчих в Царгороді осіб для корисного полагодження справи західно-української церковної самоуправи. Йому повелося виєднати згоду регентки і патріарха на реактивацію галицької митрополії, і патріарх висвятив галицького єпископа на митрополита, передавши йому верховну владу над всіма єпархіями (воло-димирсько-волинською, перемислькою, луцькою, туровською і холмською), які в 1303. р. були відлучені від київської митрополії. Це сталося в 1342. або 1343. р., бо на присуді патріаршого синоду в справі митрополита з Філіппом, який у цім часі винесено, находитися також підпис „галицького архиєрея”. На жаль, документи не подають імені ново-поставленого митрополита. Мабуть був ним Гавріїл, якого Казимир В., вичисляючи галицьких митрополітів у листі до патріарха з 1370 р., поставив на третім місці після Петра перед Федором. Це очевидна помилка, бо в часі між смертю Петра та поставленням Федора нема, як ми бачили, місця для нікого іншого. Тому приходиться прияти, що польський король переплутав порядок та що Гавріїл був наслідником Федора.

Як треба будо сподіватися, обнова галицької митрополії викликала енергійну протиакцію з боку митрополита Теогноста, яку підпер також московський великий князь Семен. Оба вислали в 1347 р. посольство до патріарха з рішучим протестом. Посольство приїхало до Царгороду зараз після нового політичного перевороту, що передав цісарську корону Іванові Кантакузенові, а на патріарший престіл посадив його сторонника Ісидора. Це дуже влегло висланцям Теогноста й Семена переведення порученого їм діла, бо нові керманічі візантійської держави і Церкви пільно заходилися біля скасування всіх постанов та заряджень своїх попередників. Допоміг ще спосіб, який у Царгороді все бував успішний: присилка грошей на обнову абсиди церкви св. Софії. Цісар Іван VI. Канта-

кузен вдав у серпні 1347 р. едикт, що касував галицькому митрополію та заряджував повернення єпархії „Малої Русі” київській митрополії. Цей цісарський едикт затвердив відтак патріарший синод, а патріарх візвав галицького митрополита, щоб негайно явився в Царгороді і тут оправдався з піднесенних проти нього митрополитом Теогностом обвинувачень. Про ці всі постанови візантійський цісар повідомив у вересні 1347 р. Любарту окремим листом, прохаючи князя, щоб подбав про усунення галицького митрополита, спонукав його поїхати до Царгорода та призначив київського митрополита, як властивого та одиночного управління начальника Церкви цілої Русі.

Любарт володарем Галичини. Цей лист кидає жмут світла на тодішні політичні відносини в Західній Україні. Чені ніхто не стає сумніватися, що візантійський цісар був добре освідомлений, хто саме володіє землею, в якій находилася галицька єпархія та резиденція її єпископа, зглядно митрополита. Тому, коли в справі виконання своєго едикту та постанов собору звернувся до князя Любarta, дамагаючись від нового співділля, то це очевидний доказ, що ніхто інший, лише Любарт був тоді володар галицької землі. Одночасно також меткий і западливий митрополит Теогност старався особисто вилинути на князя та приєднати його для своїх плянів. Негайно сам вибрався в подорож до „волинської держави”, щоб на місці припинувати доказання виконання зарядкень. Ми знаємо, що Любарт гаряче підpirав змагання Болеслава-Юрія II. до добуття автономії для західно-української Церкви. Але від цього часу обставини змінилися. Гедиминовичі потерпіли в битві над р. Стравою 2 лютого 1348 р. тяжку невдачу. Отже мусили піднати дотеперішнє непорозуміння з московським великим князем та, супроти наступальної загрози з боку Німецького Ордену, шукати опору в суздалськім світі. Теогност дуже зручно використав це політичне положення. Овдовілого після смерті Андріївни Любарту висвітав з донькою ростовського князя Константина Борисовича, сестрінкою великого князя Семена, та запосередичив подружжя литовського великого князя Ольгерда з Уляною, дочкою тверського князя Олександра Михайловича. Вигляди на піддержку з боку суздалських князів спонукали Любarta, відказатися від давніх плянів на церковнім полі.

Коли ж і серед яких умовин зайдла зміна в політичній управі галицької землі? Наразі можемо лише відповісти, що це сталося між кінцем травня 1344 р., коли Дмитро Детько *ще* був старостою, та вереснем 1347 р., коли Любарта вже був володарем Галичини. Очевидно, це подія повинна була найти голосний відгомін так само на угорськім дворі, де син Карла Роберта Людовик B., вважався верховним паном галицької держави, як також у Кракові, де Казимир B. лише дожидав нагоди, щоб нею заволодіти. Коли ж зміна відбулася тихо та непомітно, — бо співчасні джерела ні слівцем не згадують про якунебудь збройну акцію з цього приводу, — то видимо, якісь особливі обставини передикодили цим обом володарям вмішуватися в справу та доходити своїх претенсій із зброєю в руках. Тому перегляд подій в обох сусідніх державах за згадане триліття (1344—1347) може подати підставу до точішого означення часу переходу галицької землі під владу Гедиминовича.

Відносини на Угорщині. В липні 1342 р. умер Карло Роберт, передаючи угорський престіл старшому синові Людовікові. Молодший Андрій, оженений з Іванною, внуокою неаполітансько-сіцилійського короля Роберта, мав по смрті цього останнього одієдичити його престіл. Молодий угорський король зараз на початку правління стірнув велике труднощі. В Хорватії вибухло повстання, що найшло підтрим з боку могутньої венеційської республіки, в Неаполі, в січні 1343 р. помер король Роберт, переказуючи престіл виключно Іванні, поминаючи її чоловіка Андрія та застерігаючи, що правління зможе Іванні перебрати щойно після скінчення 24-го року життя. Людовік дуже живо зайніявся справою покривдженого брата й намагався спонукати папу, щоб уніважнів заповіт Роберта й коронував Андрія. До Хорватії вислав словонського бана Миколу. Однака Миколі не вдалося, мимо великих зусиль, здатити повстання і остаточно при кінці червня 1345 р. мусів сам король вибратися в похід на півден. Але тоді Венеція виступила зовсім отверто та вислава велику флоту, що облягла Зару. Людовік післав загроженому місту частину своєgo війська на поміч, а сам вернувся на Угорщину, щоб зібрати більші сили. Сюди наспіла до нього відомість, що 18. вересня наслані Іванною вбивці замордували Андрія. Ця звістка сильно потрясла Людовіком і він з пalkim завзяттям став готовитися до ве-

лікого збройного походу до Італії, щоб пістити смерть брата та заволодіти неаполітансько-сіцилійським престолом.

Відносини в Польщі. Заключена в 1341 р. приязнь між Казимиром В. та Люксембургами прохолонула дуже швидко, іхні взаємини ставали все більше напружені. Причиною була заборча політика короля Івана та його сина Карла на Шлеську, яка нарушувала інтереси польської держави. Люксембургі знову ступили рішуче по боці Німецького Ордену і спільно з ним підняли в зимі 1344-45 р. демонстраційний похід на Литву, який одночасно покінчився невдачею. Це штовхнуло Казимира в обійти баварських Віттельсбахів, завзятих ворогів Люксембургів. Одночасно навязав переговори з Литвою, де по смерті Гедиміна (в зимі 1341-42 р.) та після тривіального правління його сина Явнута засів під кінець 1344 р. на велико-княжім престолі брат Явнута Ольгерд. З початком 1345 р. дійшло до отвертої війни між Польщею й Чехією. Чеське військо винесло Казимира із Шлеська й 12. липня 1345 р. приступило до облоги Krakova; 6. вересня заключено перемир'я, яке мало тривати до 11. листопада, але було відтак за спонукою папи продовжене на необмежений час.

Цей побіжний огляд показує, що саме 1345 рік та особливо літні місці цього року, коли угорський король воював у Хорватії, а чеські війська облигали Казимира в Krakові, був найдогдішній порою, коли Любарт міг захопити галицьку землю, не лякаючися їхнього вмішання. Недаром польський король у листі переказанім булою з 18. жовтня 1345 р. так рішучо висловив папу, що як лише йому поведеться заключити мир з Люксембургами, негайно оберне своє військо проти „литовців-схизматиків”. На жаль, брак якихнебудь джерельних звісток не позволяє нам нічого сказати про спосіб, в який Любарт заволодів Галичиною і як до нього поставилося місцеве боярство. Навіть не знаємо, чи ця подія була звязана із смертю галицького старости Дмитра Детька.

Другий похід Казимира на Західну Україну. Ше кілька літ промінуло, аби польський король поспів здійснити своє приречення. Щойно трактат з Люксембургами 22. листопада 1348 р.

і порозуміння з Німецьким Орденом вліті 1349 р. забезпечило Казимирові плечі й позволило йому обернути всі свої сили на схід. Погром, якого дізнала Литва над р. Стравово 2. лютня 1348 р., де — як переказують німецькі джерела — полягло 10 тисяч литовсько-руського війська, сильно ослабив сили Гедиминовичів. Автім Любарт, відімво, тепер зовсім не сподівався наступу польського короля і тому дався зневея заскочити. Все це запевнило Казимирові легкий воєнний успіх. Виправивши в пірших днях вересня 1349 р., занявши без великого труду Белз, Львів, Володимир Волинський та загнавши як до далекого Berestia. Лише Луцька не міг здобути і ця область лишилася в руках Любарта. Цілій воєнний похід тривав несповна три місяці; 5. грудня 1349 р. польський король був уже з поворотом у Sandomir, де виставив грамоту, в якій перший раз затитулувався „королем Польщі і паном руської землі”.

Але, як незабаром виявилося, це був тільки хвилинний, тимчасовий успіх. Похід Казимира В. в 1349 р. був лише вступом до довгої та тяжкої боротьби між Польщею й Литвою за західно-українські землі.

КІНЕЦЬ I. ЧАСТИНИ.

З МІСТ:

ПЕРЕДІСТОРИЧНІ ЧАСИ	Стор.
1. Камінна доба	3—22
Льодовик	3—9
Перші поселенці	3
Новокамінна доба	4
Надбужанська культура	4
Гребінцева кераміка	5
Скриневі гроби	6
Кургани	7
Шиуррова кераміка	8
Населення	8
2. Бронзова доба	9—12
Бронза	9
Вироби з бронзи	10
Кераміка	11
Населення	11
3. Залізна доба	12—22
Лукицька культура	12
Залізо	12
Висоцька культура	14
Знайддя	14
Прикраси	15
Кераміка	15
Територія	16
Неври	17
Східно-германський торговельний шлях	18
Вандали	20
Готи	21
Римські впливи	21
РАННЬО-ІСТОРИЧНІ ЧАСИ	
1. Велика мандрівка народів	22—33
Держава готів	22
Прихід тунів	23

Стр.	
Стр.	
2. Українська колонізація	23—33
Розселення українських племен	23
Бужаній дубіби	24
Волинянин	25
Червень	26
Найдавніші оселі. 1. За літописами:	26
2. За назвами:	28—32
а) краєзнавчими	28
б) особовими	28
в) службовими	31
г) оборонними	31
ґ) осельничими	32
д) колонізаційними	32
Висновки	33
КИЇВСЬКА ДОБА	33—48
1. Призначення до київської держави	33—37
Територія Червенських Городів і Підляшшя	33
Давня політична приналежність	36
Завоювання Підляшшя	37
2. Боротьба з Польщею за Червенські Городи	37—38
Втірати Червенських Городів	37
Відніскання	38
3. Міжкняжі усобиці та часті переварини	38—44
Події руської держави	38
Ізяслав Ярославич	39
Ярополк Ізяславич	40
Зізд у Любечі	41
Волинська війна	41
Ярослав Святополович	42
Розклад Русі на окремі держави	43
4. Перші волинські князі в Мстиславового роду	44—48
Ізяслав Мстиславич	44
Війна за Київ	45
Походи на Галичину	46
Мстислав Ізяславич	46
Зруйнування Києва	47
IV. ДОБА ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	48—123
1. Роман Мстиславич	48—53
Роздроблення Волині	48
Галицькі справи	49
Непорозуміння з тестем	50
Засновання галицько-володимирської держави	51
Походи на Подініпров'я	51
Смерть Романа	52
2. Сороклітня боротьба за галицький престіл	53—63
Угорсько-польська опіка	53
Умова в Спіжу	55
Мстислав Удатний	56
Битва над Калкюю	57
Помилки Мстислава	57
Обединення Волині	58
Затій Олександра	58
Суперництво Ольговичів	59
Монгольська навала	60
Успокоєння	61
Битва під Йрославом	62
3. Останнє 20-ліття панування Данила	63—73
Монгольська зверхність	63
Походи на ятвягів	63
Литовські справи	64
Холм столицею держави	65
Війна і союз з Менедвом	67
Болохові і Куремса	68
Пожежа Холму	69
Бурудза	70
Збурення українськів	70
Смерть Менедві	71
Смерть Данила. Характеристика	72
4. Шварто Данилович	73—75
Події спадщини	73
Погранична війна з Польщею	74
На литовському престолі	75
5. Лев I. Данилович і Володимир Василькович	75—88
Новий поділ	75
Війна з Тройденом	76
Взаєминні з Польщею	77
Холм знову столицею	78
Дальші війни з Польщею	79
Участь у поході Телебуги	79
Завоювання Люблинів	80
Смерть і характеристика Володимира Васильковича	82
Заколот за Берестейціну	84
Мстислав Данилович	85
Смерть і характеристика Льва I	86
6. Юрій I. Львович	88—94
Втірати Люблинщини	88
Обединення галицько-волинської держави	89
Взаєминні із сусідами	91
Галицька митрополія	91
Угорські справи; смерть Юрія	92
7. Андrij i Лев II	94—97
Взаєминні з Польщею	94

	Стор.
Союз із Німецьким Орденом	95
Торговельні справи	95
Папська буля	96
8. Болеслав Юрій ІІ. Тройденович	97—100
Кандидати на престіл	97
Справа Підляшша	98
Перші умови з Німецьким Орденом	100
Взаємини з Локтиком	100
Справа митрополій	102
Союз з Литвою	103
Дальші взаємини з Німецьким Орденом	103
Відносини до Казимира В.	104
Вишгородські умови	105
Князь і бояри	106
Міста	108
Трагічна смерть	108
9. Дмитро Дет'ко	119—120
Похід Казимира В. на Львів	110
Відділення Галичини від Волині	111
Наступ на Польщу	112
Становище Дет'ка	113
Угорський протекторат	115
Пляні Казимира В.	117
Торговельні справи	118
Обновлення митрополії	118
Любарт володарем Галичини	120
Відносини на Угорщині	121
Відносини в Польщі	122
Ілюстрації	

Родовід князів, які володіли на землях Холмщини й Підляшши.

